

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

**Циклова комісія соціально-гуманітарних дисциплін та фізичної
підготовки**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**з навчальної дисципліни «Конституційне право»
обов'язкових компонент освітньо-професійної програми першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти
Аеронавігація**

**за темою 4 - Конституційно-правове закріплення державних
символів України**

Харків 2022

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.22 р. № 8

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу Харківського
національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 22.08.22р. № 1

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.22 р. № 8

Розглянуто на засіданні циклу соціально-гуманітарних дисциплін та фізичної
підготовки, протокол від 10.08.2022 № 1

Розробники: викладач циклової комісії соціально-гуманітарних дисциплін та
фізичної підготовки, спеціаліст вищої категорії Хомяк О.В.

Рецензенти:

1. Викладач циклової комісії соціально-гуманітарних дисциплін та
фізичної підготовки КЛК ХНУВС, к.пед.н., доктор філософії,
спеціаліст вищої категорії, Кірюхіна М.В.
2. Доцент кафедри юридичних наук Кременчуцького національного
університету імені Михайла Остроградського кандидат юридичних
наук Латишева В.В.

План лекції

1. Поняття і види державних символів.
2. Порядок розробки і затвердження державних символів України.
3. Державні символи України:, Державний Прапор, Державний Герб Державний Гімн.

Рекомендована література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 р. № 1798-VIII (із змін.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
4. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від від 12 лютого 2015 р. № 192-VIII (із змін.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-19>
5. Веніславський Ф.В. Конституційне право України в схемах і таблицях: навч. посіб. для студ. юрид. вузів та фак. Харків: Право, 2014. 376 с.
6. Державне право зарубіжних країн. Особлива частина: навч. посіб. / Л.Д. Варунц, А.В. Войціховський, Т.І. Гудзь та ін. Харків: ХНУВС, 2011. 292 с.
7. Закоморна, К.О. Державне (конституційне) право зарубіжних країн (навчальні матеріали та схеми): посіб. для підгот. до іспитів. Харків: Право, 2016. 278 с.
8. Коломієць Ю.М. Державне право зарубіжних країн. Загальна частина: навч. посібник. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2010. 211 с.
9. Конституції зарубіжних країн: Навч. посіб. / Авт.-упоряд.: В.О. Серьогін, Ю.М. Коломієць, О.В. Марцеляк та ін. / За заг. ред. В.О. Серьогіна. Харків: Видавництво «ФІНН», 2009. 664 с.
10. Конституційне право України: посіб. для підгот. до іспитів / Ю.Г. Барабаш, Т.М. Слінько, Л.І. Летнянчин та ін. Харків: Право, 2016. 345 с.
11. Конституційне право України: посіб. для підгот. до іспитів. Харків: Право, 2017. 369 с.
12. Конституційне право України: посіб. для підготовки до іспитів / Ю.Г. Барабаш, Л.К. Байрачна, І.І. Дахова та ін. Харків: Право, 2015. 328 с.
13. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
14. Нестерович В.Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.
15. Федоренко В.Л. Конституційне право України: підручник. Київ: Ліра-К, 2016. 615 с.

16. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн: академічний курс. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 461 с.

Допоміжна:

1. Бутирський А.А. Реалізація принципу спеціалізації в судовій системі України. *Вісник господарського судочинства*. 2012. № 6. С. 195-200.

2. Вільгушинський М.Й. До питання реалізації принципу спеціалізації в системі судів загальної юрисдикції. *Адвокат* (укр.). 2012. № 6. С. 9-13.

3. Городовенко В. Спеціалізація судів у судовій системі України. *Юридичний журнал*. 2011. № 7/8. С. 60-66.

4. Городовенко В. Територіальність в основі побудови судової системи України. *Право України*. 2011. № 11/12. С. 189-197.

5. Єгорова В.С. Гарантії діяльності суддів судів загальної юрисдикції. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право*. 2012. № 1. С. 135-139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_soc_2012_1_26

6. Квасневська Н.Д. Особливості структури судової системи України. *Наше право*. 2016. № 1. С. 42-46.

7. Кравчук В.М. Порівняльно-правове дослідження порядку призначення суддів судів загальної юрисдикції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2013. Вип. 22. Ч. I Том 1. С. 102-105.

8. Кравчук В.М. Порівняльно-правовий аналіз окремих елементів конституційно-правового статусу судді. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 3. С. 15-22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2012_3_4

9. Пенцов М. В. Функції судової влади в Україні та країнах СНД. *Форум права*. 2014. № 2. С. 358-363. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index

10. Прилуцький С.В. Незмінюваність суддів в Україні: конституційно-правове регулювання та проблеми реалізації. *Публічне право*. 2017. № 1 (25). С. 73-82.

11. Рачинський А.П., Огілько А.В. Незалежність суддів як передумова функціонування самостійної й авторитетної судової влади, що відповідає європейській системі цінностей та стандартів захисту прав людини. *Вісник НАДУ при Президентіві України*. 2016. № 1. С. 66-74.

12. Сердюк В.В. Співвідношення принципів побудови системи судів загальної юрисдикції. *Держава і право*. 2012. № 2 (56). С. 142-147.

13. Струс-Духнич Т. Зарубіжний досвід функціонування судових систем. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2010. Вип. 5. С. 271-275. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlubp_2010_5_66

14. Талаш В. Ю. Реформування судової системи України: порівняльно-правовий аналіз законодавства в частині правосуддя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: ПРАВО*. 2016. Випуск 41. Том 2. С. 198-201.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. <http://portal.rada.gov.ua/> – офіційний веб-сайт Верховної Ради України.
2. <http://www.ac-rada.gov.ua> – офіційний сайт Рахункової палати України.
3. <http://www.ccu.gov.ua> – офіційний сайт Конституційного Суду України.
4. <http://www.kmu.gov.ua/control/> – єдиний веб-портал органів виконавчої влади України.
5. <http://www.ombudsman.kiev.ua> – офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України.
6. <http://www.president.gov.ua/> – офіційне інтернет-представництво Президента України.
7. <http://www.rainbow.gov.ua> – офіційний сайт Ради національної безпеки і оборони України.

Текст лекції:

1. Поняття і види державних символів.

Символ – це умовний знак якогось поняття, явища, ідеї. Державні символи – це умовні знаки державності, суверенітету. Разом з тим вони розглядаються як важливі атрибути державності, здатні сприяти патріотичному вихованню громадян. На це доволі часто звертається увага в конституціях, у тому числі й у Конституції України, де записано: „Державними символами України є Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України” (ст.20).

Державні символи мають не тільки важливе юридичне, але й соціально-психологічне значення. Адже при визначенні державної символіки законодавець враховував національні й історичні традиції народу.

Державна символіка виконує декілька основних функцій: а) політичну, зміст якої виявляється у виключній можливості державних символів бути зовнішнім проявом державної влади на всій території держави і за її межами; б) дипломатичну, коли офіційні символи суверенітету держави у зв'язках з іноземними державами, міжнародними організаціями виконують представницьку роль; в) соціальну функцію, котра виявляється у можливості державних символів об'єднувати (консолідувати) навколо ідей державного будівництва громадян держави, незалежно від походження, соціального та майнового стану, раси, національності та інших соціальних ознак.

Державні символи, з одного боку, підтверджують факт існування держави і слугують зміцненню її суверенітету, а з іншого – державний суверенітет виступає першоосновою як появи, так і подальшого розвитку державних символів. Втрата національної державності призводить до втрати її символів.

2. Порядок розробки і затвердження державних символів України.

Пройшло вже більше дванадцяти років після прийняття Конституції України 1996 р., але більшість законів щодо державної символіки так і не були прийняті. Це свідчить про те, що дану проблему не так просто вирішити. Конституція не завершила процес повного оформлення державної символіки,

але вона вказала шлях і заклала основи, що має суттєве значення для ствердження України як незалежної, суверенної держави.

Система правових норм, що визначають вигляд та порядок використання державних символів, являє собою окремий генеральний інститут конституційного права. Проте в Україні про його остаточне оформлення говорити поки що зарано; він перебуває на стадії становлення. Досі не прийнято закони про Державний Герб, Державний Прапор, про порядок використання державної символіки, необхідність прийняття яких безпосередньо впливає зі змісту ст.20 Конституції України.

Становлення державності передбачає надійну охорону й захист державної символіки, що вельми важливо й для забезпечення стабільності конституційного ладу, і його захисту, становлення конституціоналізму, поваги до державних символів. Згідно з ч.1 ст.65 Конституції України шанування державних символів України є обов'язком громадян України. Публічна наруга над державними символами тягне за собою кримінальну відповідальність (ст.338 Кримінального кодексу України).

Відповідно до ст.8 Закону України „Про рекламу” від 11 липня 2003 р. № 1121-IV використовувати або імітувати зображення Державного Герба України, Державного Прапора України, звучання Державного Гімну України, зображення державних символів інших держав у рекламі забороняється. Ст.18 Закону України „Про об'єднання громадян” від 16 червня 1992 р. № 2460-XII забороняє політичним партіям мати символіку, яка відтворює державні символи України.

Адміністративно-територіальні одиниці України можуть мати власні офіційні символи – герб, прапор і гімн.

3. Державні символи України: Державний Прапор, Державний Герб, Державний Гімн.

Державний Прапор – це офіційний відмінний знак (емблема) держави, символ її суверенітету. Згідно з Конституцією України (ч. 2 ст. 20) Державний Прапор України являє собою стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів. Згідно з постановою Верховної Ради України „Про Державний прапор України” від 28 січня 1992 р. № 2067-XII цей прапор являє собою прямокутне полотнище, а співвідношення ширини прапора до його довжини складає .

Державний Прапор України

Затвердження синьо-жовтого Державного Прапора України відтворило в собі національну символіку в галузі прапорництва, що має більш як тисячолітню історію та бере початок з Київської Русі, де найбільш поширеними державними кольорами були червоний, синій, жовтий, блакитний. Синьо-жовтий колір традиційно асоціюється з образом чистого неба і хлібного лану, уособлюючи вільні простори України.

Державний Прапор України піднімається на будинках органів державної влади і органів місцевого самоврядування, а в святкові дні – на будинках громадських формувань, підприємств, установ та організацій усіх форм

власності, а також на житлових будинках. За кордоном український прапор вивішується на будинках дипломатичних представництв, консульських установ та інших офіційних представництв України або при міжнародних організаціях – згідно з нормами міжнародного права, правилами дипломатичного протоколу і традиціями країни перебування.

Державний прапор (у зменшеному розмірі) встановлюється на транспортних засобах Президента України, Прем'єр-міністра України, керівників державних та урядових делегацій, глав дипломатичних представництв і консульських установ України за кордоном, глав постійних представництв України при міжнародних організаціях.

Державний прапор України піднімається на морських судах, судах внутрішнього плавання та інших засобах пересування, на яких в якості офіційних осіб перебувають Президент України, Прем'єр-міністр України та інші особи, які представляють Президента України чи український Уряд, згідно з морськими традиціями і правилами дипломатичного протоколу.

Державний прапор України піднімається на військових кораблях та інших суднах Військово-Морського Флоту; на судах, внесених до Державного судового реєстру України або судового реєстру Державної річкової судноплавної інспекції, на які видано судовий патент, відповідне судове свідоцтво чи судовий білет, – в якості кормового прапора. Судно, що плаває під державним чи національним прапором іноземної держави, при проходженні внутрішнього моря і (або) внутрішніх судноплавних шляхів України або під час стоянки в українських портах на додаток до прапора своєї держави має піднімати й нести згідно з міжнародними морськими звичаями також Державний прапор України.

Зображення Державного Прапора України наносяться на повітряні судна України та космічні апарати, що запускаються Україною. Вони використовуються також як бортові знаки державної належності кораблів, катерів і суден прикордонної служби України.

Державний прапор України може бути піднятий при церемоніях та під час інших урочистих заходів, що проводяться органами державної влади України, громадськими формуваннями, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності і навіть під час сімейних урочистостей.

Державний прапор може бути вивішений на знак трауру. В таких випадках у верхній частині древка (мачти) прапора кріпиться чорна стрічка, довжина якої дорівнює довжині полотнища прапора. На знак трауру Державний прапор може бути приспущений до половини древка.

Державний Прапор України може використовуватися як елемент або геральдична основа державних нагород України, а також геральдичних знаків – емблем і прапорів органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Державний Герб – це символічний знак, який складається з графічних і кольорових зображень і є офіційною емблемою держави. Конституція України передбачає наявність одразу двох гербів – малого й великого: ч. 3 ст. 20

передбачає, що Великий Державний Герб України встановлюється з урахуванням малого Державного Герба України та герба Війська Запорозького законом, який приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України, а ч. 4 цієї ж статті підкреслює, що головним елементом великого Державного Герба України має бути Знак Княжої Держави Володимира Великого (малий Державний Герб України).

Слід відзначити, що тризуб було затверджено як малий герб України і вирішено вважати його головним елементом великого герба України ще постановою Верховної Ради України „Про Державний герб України” від 19 лютого 1992 р. № 2137-ХІІ. Названою постановою було визначено, що малий Державний герб України – це тризуб кольорового (золотистого) зображення (20:12), розташований на щиті синього кольору (22,5:16). Передбачена можливість і чорно-білого (монохромного) зображення Державного герба. Цією ж постановою було визначено, що зображення Державного герба України поміщується на печатках органів державної влади і державного управління, грошових знаках та знаках поштової оплати, службових посвідченнях, штампах, бланках державних установ з обов’язковим додержанням його затверджених пропорцій. Крім того, Державний Герб зображається на паспортах громадян України або документах, що їх замінюють.

Конкурс на кращий ескіз великого Державного Герба України проводився неодноразово, але конкретних результатів не дав. Востаннє такий конкурс планувалося завершити до 31 грудня 2008 р., а про його результати мав бути поінформований Кабінет Міністрів України.

Державний Герб України може використовуватися як елемент або геральдична основа державних нагород України, а також геральдичних знаків – емблем і прапорів органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Зображення Державного Герба України є неодмінним елементом символіки органів державної влади України. Зокрема, геральдичний знак – емблема Міністерства внутрішніх справ України, затверджена Указом Президента України від 19 грудня 2000 р. №1346/2000, являє собою восьмикутну зірку з білого металу у вигляді 48 розбіжних променів; у центрі зірки вміщено зображення малого Державного Герба України. Емблема внутрішніх військ МВС України, затверджена Указом Президента України від 28 січня 2002 р. №75/2002, являє собою прямий рівносторонній хрест з розбіжними кінцями крапового кольору і пружками білого металу; в центрі хреста вміщено зображення емблеми МВС України.

Допускається відтворення герба як у кольоровому, так і в чорно-білому зображенні. Він може виготовлятися в різних матеріалах і техніці, розрахований на різне збільшення і зменшення (при збереженні пропорцій).

Державний Гімн – музикально-поетичний твір, який разом з Державним Гербом та Державним Прапором є офіційним символом держави. Конституція України (ч.5 ст.20) визначає, що Державним Гімном України є національний

гімн на музику М. Вербицького із словами, затвердженими законом, що приймається не менш як двома третинними в: конституційного складу Верховної Ради України.

Закон України «Про Державний Гімн України» було прийнято 6 березня 2003 р.; згідно зі ст.1 цього Закону Державним Гімном України є національний гімн на музику М. Вербицького із словами першого куплету та приспіву твору П. Чубинського в такій редакції:

„Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду”.

Названим Законом також встановлено, що урочисті заходи загальнодержавного значення розпочинаються і закінчуються виконанням Державного Гімну України. Музичне виконання Державного Гімну України здійснюється також під час проведення офіційних державних церемоній та інших заходів.

Наруга над Державним Гімном України тягне за собою відповідальність, передбачену законом.

Виконання Державного Гімну у військових частинах, на військових кораблях і суднах регламентується військовими статутами. При проведенні офіційних заходів за кордоном виконання Державного Гімну здійснюється згідно з правилами, встановленими МЗС України з урахуванням практики країни перебування і Закону „Про Державний Гімн України”.

Допускається виконання Державного Гімну України при проведенні спортивних змагань з урахуванням існуючої практики спортивних організацій.

При публічному виконанні Державного Гімну України присутні заслуховують його стоячи, чоловіки – без головних уборів.

Як стверджує один із найповажніших дослідників діаспори – В.Трембицький – віршований текст до майбутньої пісні «Ще не вмерла Україна» П.Чубинський склав у 1862 р., в Архангельську, в перший рік свого заслання. Серед засланих у той час було багато поляків і дуже популярним у їхньому середовищі був польський гімновий твір «Єще польська не згінела», відомий також під назвою «Марш Домбровського». Захоплений патріотичним змістом пісні, П.Чубинський склав свій вірш, перший рядок якого подібний до польського гімну. І це сподобалося польським революціонерам-повстанцям, які в той час схиляли українців до спільних антиросійських повстанських дій під гаслом «За нашу і вашу свободу».

Щодо появи сучасного національного гімну «Ще не вмерла Україна» дослідники розбігаються в думках. В.Трембицький вважає, що складаючи музику цієї пісні, М. Вербицький не знав справжнього автора тексту і, зовсім ймовірно, гадав, подібно, як це стверджувалося в часописі «Мета», що цей

вірш належить Т.Г. Шевченку. Другий сучасник, дослідник гімнової генези доцент кафедри теорії музики Львівської державної музичної академії О.Зелінський говорить: „Точної дати створення гімну історики та музикознавці не встановили. Але 26 червня 1863 р. Омелян Менцинський – син відомого співака Модеста Менцинського – завершив формування збірки хорових творів різних авторів. Серед 30 творів під номером 24 вміщено пісню «Ще не вмерла Україна». Цікаво, що Чубинський і Вербицький ніколи не зустрічалися. Але в 1874 р. в Чубинського гостювала група галичан, і вони співали йому «Ще не вмерла...» на музику Вербицького”.

Очевидно, пісню виконували спочатку в помешканнях галицької інтелігенції, в духовних семінаріях... Щодо привселюдного виконання, то є кілька версій. Зі «Споминів» А.Вахнянина можемо дізнатися про те, що ще в 1863 р. М.Вербицький особисто співав цю свою нову пісню в Перемишлі в музейному залі духовної академії на сходах студентської громадської організації «Громада».

А нове уже по-справжньому велелюдне виконання хорової композиції відбулося також у Перемишлі, в залі «Під провидінням» у день св. Івана Хрестителя на початку 1864 р. у присутності старенького єпископа Томи Полянського, який був дуже зворушений виконанням, поблагословив цю пісню, її композитора, а також наддніпрянського поета. Чітке ж документальне свідчення виконання пісні для широкої громади датується 10 березня. Під керівництвом Вахнянина в тому ж Перемишлі як завершальний номер першого на західноукраїнських землях Шевченківського концерту 26 лютого (10 березня) 1865 р. виконали «Ще не вмерла Україна». З того часу починається тріумфальна хода цієї пісні, й то насамперед під час щорічних шевченківських торжеств.